

**ŞEHNAME’NİN MİTOLOJİK BÖLÜMÜ
VE
İRAN-TURAN İLİŞKİSİ**

BANU ANKA

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

MART, 2018

ŞEHNAMENİN MİTOLOJİK BÖLÜMÜ
VE
İRAN-TURAN İLİŞKİSİ

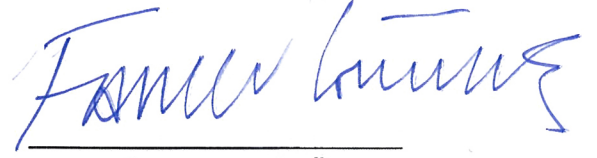
BANU ANKA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLASTİK SANATLAR VE RESİM
ANABİLİM DALI

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
MART, 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

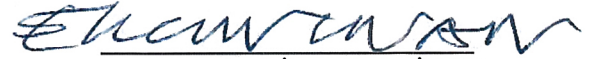
Prof. Dr. M. Fazıl GÜLER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Prof. Gülveli KAYA
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

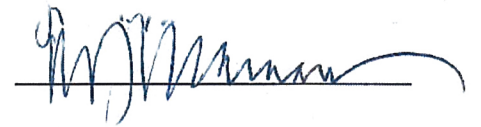
Prof. İlyas Ergin İNAN
Danışman

Jüri Üyeleri

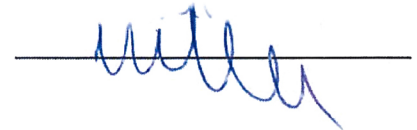
Prof. İlyas Ergin İNAN -Yeditepe Üniversitesi

Prof. M. Zahit BÜYÜKİŞLİYEN - Yeditepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muammer F. BOZKURT - Yıldız Teknik Üniversitesi

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Ad-Soyad:

Banu Anko

Tarih:

21.05.2018

İmza:

ÖZET

Mitolojik bağlantıların kökeninde yatan en temel insani duyguların; rekabet, aşk, savaş, kabul, ret, haset, kıskançlık ve.b düşüncelerin, insanın varoluşundan günümüze kadar öyküler değişse de özünün değişmediği ve sanatsal anlatımlar içerisinde konu olarak ele alındığını görüyoruz.

Şehnamenin özü, akıl, ruh, beka, ölüm ve ölümsüzlük paradoksu içerisinde, insanın madde ve ruh arasındaki denge arayışını merkeze koymaktadır. Bu öz, antik dönem Yunan filozoflarının kullandığı lirik, Arap Rönesansı'nın ışığında niteliğini taşımaktadır.

İnsan doğası gereği cisim, varlığının özünde; yıpranan, yok olan bir varoluş sorunsalına mahkumdur. Cismin sonlanması maddi hayat ile ilişkilidir. Diğer taraftan insan, cisminin sonluluğuna karşıt yükselen ve varoluşunu kemale erdirerek özgürleşmeyi amaçlayan bir ruh hayal etmektedir.

Cisim ve ruh arasında denge arayan bu devinim(ikilem) insanoğlunun ulaşmaya çalıştığı en zor denklemdir. Varlığının maddi zemininde daha iyi bir hayat arayışı ile cismini tüketen insan, istemsizce yüzünü toprağa dönmekte olup, ölümlülüğünü an be an unutmak isterken her daim hatırlamaktadır.

Doğu felsefelerinin özünü anlatan bu yaşam-ölüm, iyi-kötü, doğru-yanlış karşıtlığında 'Şehname' örnekleri bu tez içerisinde sunulmaktadır. Bunlardan en önemlisi Rüstem figürüdür.

Sonuç olarak; geçmişten günümüze kadar efsanevi kültür ve sanat anlatıları, hayat ve hakikat arayışında bugün insanının dünyasında bir öğreti değeri taşımaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zerdüşt, Mitoloji, İran-Turan, Şehname, Firdevsi

ABSTRACT

The most basic human emotions that lie in the cores of mythological connections, rivalry, love, war, acceptance, rejection, envy, jealousy and others have been the core themes of artistic expression, and while the stories have changed, the essence of those stories persisted.

The essence of the chronicles have been putting the human's search for balance within matter and soul to the center, reminding the ancient and classical philosophers within the paradoxes of mind and soul, and permanence and mortality.

This essence has the quality of a clear layer full of the bright light of the Arabian Renaissance peculiar to the oriental, its lyric settling on top of the aforementioned classical philosophers. Due to human nature, the human is bound to a withering and disappearing existential problem.

The human is bound to life with a material existence, that is bound to end. On the other hand he is imagining a soul rising against the mortality of matter and aiming to bring his existence to maturity to free it. This dilemma, searching for a balance between matter and soul, is the hardest equation that humanity has been trying to solve. Spending his substance while looking for a better life for his material existence, facing the earth the human is unwillingly being reminded of his mortality, while deeply desiring to forget it.

Describing the essence of the oriental philosophy, this opposition of life and death, good and evil, right and wrong presents the best example for chronicles, the topic of this thesis, namely Rostam.

Consequently legendary cultural and artistic expressions from the past to the present can still emanate within the post modern human world, trying to find the truth and the meaning of life, and carries a teaching value.

Keywords: Zartasht, Mythology, Iran-Turan, Shahname, Ferdoosi

ÖNSÖZ

‘Şehnamenin Mitoloji Bölümü ve İran-Turan İlişkisi’ konulu tez çalışması sırasında, tez danışmanım ve Türkiye’deki sanat yolculuğumun ilk gününden bu zamana kadar beni daima destekleyen, hocam Prof. Ergin İnan’a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, bu tez çalışmasının düzenlenmesi konusundaki yardımlarından dolayı Şevket Cem Onat’a ve Farsça’dan Türkçe’ye çevirisi sırasındaki bütün emekleri için sevgili arkadaşım Yasemin Keltek’e, sanatıma olan desteklerinden ötürü tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ONAY	i
İNTİHAL SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	ii
i	
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
RESİM LİSTESİ.....	x
BÖLÜM.1 GİRİŞ.....	1
BÖLÜM.2 TANIM VE BAĞLAM	2
BÖLÜM.3 İYİLİK – KÖTÜLÜK – UMUT.....	6
3.1.Tanrılar.....	15
3.2. Devler ve Şer Odaklar	15
3.1.İran-Turan İlişkisi.....	26
BÖLÜM.4 PROF ERGİN İNAN’IN ANLATIMIYLA BANU ANKA RESİMLERİNDE ÖYKÜNMELEER	31
4.1. Resim Listesi.....	33
4.1.1. Fer	33
4.1.2. Kapı.....	34
4.1.3. Kerberos.....	35
4.1.4. Kiyümers.....	36
4.1.5. Kimsin.....	37
BÖLÜM.5 SONUÇ.....	38
KAYNAKLAR	39
ÖZGEÇMİŞ	40

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Dönem Haritası.....	7
------------------------------	---

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Firdevsi'nin Heykeli	2
Resim 2. Kiyümers	4
Resim 3. Demavent Dağı	6
Resim 4. Sein Ağacı	8
Resim 5. Uniq Created Bull	9
Resim 6. Meşy ve Meşyane	10
Resim 7. Anahita Heykeli	11
Resim 8. Mitra	12
Resim 9. Tişter	12
Resim 10. Havn Bitkisi	13
Resim 11. Vayn	14
Resim 12. Veresraghneh	15
Resim 13. Simurgh	16
Resim 14. Simurgh	17
Resim 15. Freydun ve Zehak'ın Savaş Sahnesi	19
Resim 16. Zehak	20
Resim 17. Zehak Kalesi	21
Resim 18. Jamşid'in Öldürülmesi	22
Resim 19. Kiyumers	23
Resim 20. Kave'nin Bayrağı	25
Resim 21. Ali Nedaei: İsimsiz	27
Resim 22. Ali Nedaei: İsimsiz	27
Resim 23. Arabali Sherve: İsimsiz	28
Resim 24. Arabali Sherve: İsimsiz	28
Resim 25. Aneh Mohammad Tatari: İsimsiz	29
Resim 26. Hanibal Alkhas: İsimsiz	29
Resim 27. Niloofer Gaderinejad: İsimsiz	30
Resim 28. Reza Hedayat: İsimsiz	30

Resim 29. Banu Anka: Fer	33
Resim 30. Banu Anka: Kapı	34
Resim 31. Banu Anka: Kerberus	35
Resim 32. Banu Anka: Kiyumers	36
Resim 33. Banu Anka: kimsin	37

BÖLÜM 1. GİRİŞ

“Şehname’nin Mitoloji Bölümü ve İran-Turan İlişkisi” içerisinde geliştirmeye çalıştığımız bu çalışma; Şehname içerisindeki Zerdüş’tün özüne, İran” ile Turan arasındaki çatışma kültürüne ve temelde dünya döndükçe, yöntemleri değişse de tüm savaşların iyilik ve kötülük ekseninde ve karşıtlığında iyiliğin kazanmasına dair umudunun devam etmesi için yeşermektedir.

Pers kültürünün başyapıtı olan Şehname’nin Zerdüştlük ile bağlantısı ve birbiri ile ilgili olan felsefi alt yapıları, görsel olarak desteklenerek anlatılmaya çalışılacaktır.

Şehnamede anlatılan tüm kahramanlar ve bahsi geçen bütün olayların temelinde akıl kavramı öne çıkmaktadır. Bunun sonucunda insanlığa, aslında hayatlarına ışık tutacak çok önemli bir mesaj da yer almaktadır. Akıl ve can ile yaratılmış oldukları ve hayat boyu tüm zorlukların akıl ile üstesinden gelinebileceği defalarca vurgulanır. Şehnamedeki iyi, doğru ve güçlü kahramanların tümü; akıl öncülüğünde kötülerle başa çıkmış ve zorlu savaşlardan galip gelmiştir.

BÖLÜM 2.TANIM VE BAĞLAM

Şehnamenin yaratıcısı Firdevsi (MS 950-MS 1027), İran'ın Tuss bölgesinde bulunan Baj köyünde doğmuştur ve ölümüne kadar bu köyde yaşamını sürdürmüştür. Hayatının bütün maddi kazanımlarını İran kültür ve dilini Şehname üzerinden varetmeye adanmıştır.

Şehname, İran kültürü ve tarihinin en önemli yapı taşlarından biridir ve bunun yanında Farsça'nın gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Resim 1. Firdevsinin Heykeli

(Sanatçı arşivi,Şiraz,İran)

MS 971 de başlayıp, MS 1011 yılına kadar yazımı süren Şehnamenin, ilk bölümünün tamamlanması MS 995 Sultan Mahmut Gaznevi'nin tahta oturmasından üç yıl öncesine denk gelir. Eserin düzenlemelerinin tamamlanması

16 yıl sürer ve Firdevsi MS 1027 yılında öldüğünde siyasi anlamda yaşamına tanıklık eden Samaniler ve Gazneviler Dönemi Şehneme içerisinde yer almaz. Şehname'nin kronolojisi Sasani döneminde sonlanır.

Gaznevi Sultanı Mahmut öldüğünde, Anadolu topraklarında Konstantiniye merkezli Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) hüküm sürdürmektedir.

Bu dönemde İran'ın resmi dili Farsça olmasına rağmen, Ortadoğu coğrafyasında yaşanan siyasi değişimlerden dolayı Arapça ve Türkçe yazı ve konuşma dili ile yer değiştirmeye başlamıştır. İran dil ve kültürünü sahipliğini yapan edebiyatının temel ilkesi Firdevsi, Pers kültürü ve anadili canlı tutmak amacıyla, hayatının ve felsefesinin merkezine yerleştirdiğinden, bu kitap İranlıların dil ve derin kültürlerinin sürekliliğinin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır.

Firdevsi'nin Şehname'de birçok kez belirttiği üzere 60.000 beyit bulunmasına rağmen, günümüze ulaşan beyit sayısı ancak 52.000 olarak bilinmektedir.

Şehname, içerik bakımından ele alındığında üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde insanlığın yerleşim adına attığı ilk adımlar konu edilir. Bu adımlar Zerdüşt ve Şehneme'ye göre ilk padişah Kiyümers etrafında kitleleşmektedir. Padişah Keykubat bölümün son padişahı olarak tanımlanır ve birinci bölüm külliyyatın yüzde onunu kapsamaktadır.

Resim 2. Kiyümers(Namvername.s.100)

İkinci bölümde, bir padişah etrafında toplanan kitlesel yaşam, medeniyeti şekillendirmeye başlar ve bu dönem tarihte ilk hükümet yapısı olarak bilinen Pilaton'un bahsettiği devlet yapısı gibi kastları yapılandırmıştır. Bu bölümde pehlivanlıklar, savaşlar ve hamasetler iki nedenden dolayı yapılmaktadır. İlki ve en önemlisi, dışarıdan gelen saldırılara direnmek, diğeri ise bazı padişahların coğrafyayı genişletme çabaları, zenginlik ve güç arayışlarıdır. Bu bölüm Şehnamenin en önemli bölümü ve külliyyatın yüzde elli yedisini kapsamaktadır.

Üçüncü ve sonuncu bölüm tarihsel içeriklidir. Sasaniler ile başlar ve Arapların İran'a hücumları ile MS 651 yılında sona erer. Sasanilerden önce Eşkaniler olarak adlandırılan hükümet silsilesi, Şehnamede ayrı bir başlık

açılmaksızın ikinci bölümün hamaset bölümüne yerleştirilmiştir. Bu bölüm Şehnamenin yüzde otüzuna denk gelmektedir.

BÖLÜM 3. İYİLİK – KÖTÜLÜK – UMUT

İyilik-Kötülük-Umut kavramlarına derinlik kazandırmak için öncelikle mitolojiden kuvvet almak ve Yunan mitolojisinde olduğu gibi İran kültüründe de tanrılardan başlamak gerekmektedir.

Tanrılar gökyüzünün sahipleri olarak yere indiklerinde hayat ve felsefeye dair hikayelerine Zerdüşt'ün kitabı Avesta'da hayat verebilirken, iyilik kötülük ve umut ancak bu hikayelerin içinden doğacaktır.

İran felsefesine göre; dünyanın yaratılış sırası gökyüzünden başlar ve suyla devam eder, yeryüzü, nebat ve hayvanlarla zenginleşir. Nihayetinde insan ve ateşle yedi aşama tamamlanır. Avesta'da üçüncü aşamada var edilen ve yeryüzünde ilk olarak, Farsça'da Alborz sıradağlarında olan Damavent Dağı, Arapça'da Hera olarak adlandırılan dağın varoluşundan söz eder.

Rsim 3. Demavent Dağı

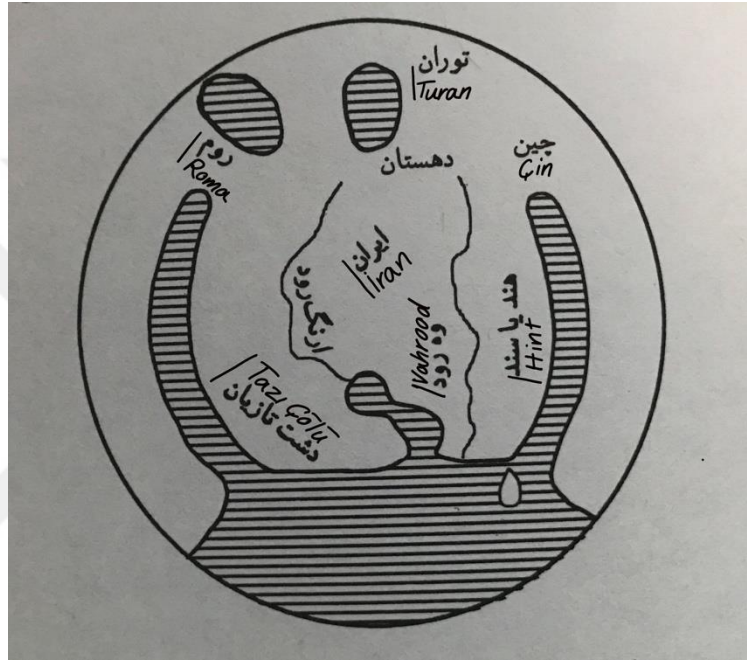
(İran Mitolojileri. Serhoş. s. 18)

Bu oluşumda ilk yıldıza kadar ikiyüz yıl, aya kadar ikiyüz yıl, güneşe kadar ikiyüz yıl ve gökyüzünün en üst katmanına kadar toplamda sekizyüz yıl geçer.

Avesta'da yıldızların, ayın ve güneşin Damavent Dağı'nın etrafında döndüğünden bahsedilmektedir.

Tişter* ilk yağmuru yağdırdığında yeryüzü yedi parçaya bölünür ve bu bölgelerden en merkezde olan Khonires diğer bölgelerin altı katı büyüklüğündedir.

İnsanların yaşadığı bu bölgede iyilik hüküm sürer ve kahramanlar bu bölgeden çıkar.

Şekil 1. Dönem Haritası

(İran Mitolojileri. Bahar. s. 143)

Bütün ağaçların anası olarak tanımlanan ağacını ismi ‘Sein’dir (tree off all seeds). Simurg’un* yuvası da bu ağacın dallarında yer alır.

*Avesta’da yağmur tanrısı

*Anka Kuşu

Resim 4. Sein Ağacı

(www.persiandej.ir. 27.03.2018)

Diğer bir önemli bitki ise; ölümlere hayat, hastalara şifa veren ‘Gökeran’dır..

Avesta’daki ilk hayvan (uniq created bull) boğa türünden ay gibi parlayan beyaz bir hayvandır. İblis onu öldürdükten sonra bu hayvanın varlığının özü aya yükselir ve orada arınır. Bu özün bir kısmı ayda yeni hayvan türleri olarak çoğalırken, diğer bir kısmı da yeryüzüne iner ve çeşitli nebatlar olarak şekillenir.

‘Bu benzersiz hayvanın yaşadığı yer Vahdeiti(Vahrood) Nehri’nin yanındır ve bu nehrin karşısında da Giyumerten yaşamaktadır.’(İran Mitolojileri.Serhoş.s.20)

Resim 5. Uniq Created Bull
(Sanatçı arşivi. İran Mitolojileri Müzesi)

Giyumerten, Şehname’ de ‘Kiyümers’ olarak tanımlanmaktadır. Kiyümers, güneş gibi parlayan ilk insanıdır.

‘Kiyümers’in kaderi de İblis’ in elinde ölmektir. Bu defa insanın özünü temizleyen ise güneş olacaktır ve bu öz kırk yıl sonra filizlenir. İlk filiz ‘Rivas’ olarak adlandırılır ve dünyanın ilk kadın ile erkeği, yani dünyanın ilk çifti bu filizin ürünüdür.’ (İran mitolojisi. Settari. s. 45)

Bundan sonra Meşy ve Meşyane olarak adlandırdığımız ilk insanların kaderi de aynı ilk yaratılan hayvan gibi İblis tarafından aldatılmaktır. Bu aldatmanın adı hepimizin bildiği gibi ‘büyük günah’ olarak anılır. İlk günah, kötülüğün dünyayı saran tohumunun çatlamasıdır.

Resim 6. Meşy ve Meşyane

([www/appliedjung.com](http://www.appliedjung.com). 27.03.2018)

Elli yıl sonra olan ilk ikizlerini, yiyen Meşy ve Meşyane, ikinci kez doğan ikiz çocuklarını İran halkının ataları olarak sayılmıştır.

3.1. TANRILAR

Önemli İran tanrılarına değinilecek olursa;

Anahita: Rüzgâr, yağmur, bulut ve dolu olarak adlandırılır ve dört atla çekilen arabası ile tasvir edilir. Mitolojide tasvir edilen kadın ve su tanrısıdır. Mitolojik olarak anlatıldığında; uzun boylu ve çok güzel olan bu kadın figürü, altından pelerini, kare altın küpesi, sekiz köşeli altından tacı ve boynundaki halkayla elinde Bereşm adı verilen bir ağaç dalı taşır.

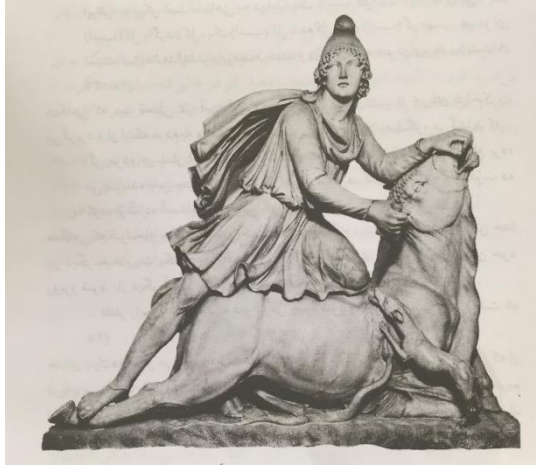
Resim7. Anahita Heykeli

(Sanatçı arşivi. İran. Maraghe)

Mitra: Antlaşma tanrısı olan Mitra, güneş ve ateş ile olan bağından dolayı önce İran’da ve sonraki dönemde Hindistan’da güneş tanrısı olarak bilinir. Vefalı insanları himaye eder ve antlaşmalara sadık kalmayanları cezalandırır. Daireler çizen beyaz bir atın çektiği arabasında elinde bakır mızrağı ve altından zırhı ile tasvir edilir.

Büyük elleri, bin kulağı, bin gözü ile büyük bir kalenin üzerinde uyumadan görevini yapmaktadır. Bu tanrı, şahların ferinin korunması ile görevlendirilir.

Tanrı Mitra tarafından öldürülen mitolojik boğa tasviri, eskiden iyilik ve kötülük sahnesi olarak kabul edilirken, yeni araştırmalarda bu teori boğanın öldürülmesi ile evrenin yaratılışının bağlantısını reddetmektedir. Çünkü iyilik ve kötülük, Zerdüşt’le birlikte ortaya çıkarken bu sahne Zerdüşt’ten çok önce İtalya’nın Marine şehrinde bir duvar resmi olarak bulunmuştur.

Resim 8. Mitra

(İran mitolojileri. Serhoş. S.15)

Tişter: Yağmur tanrısı olarak bilinen Tişter'in sembolü Yemeni şairlerinin yıldızı şeklindedir. Görevi, kıtalar arasında su paylaşımıdır. Düşmanları, kıtlık, cadılar ve kuraklıktır. İran takviminin dördüncü ayı, ismini bu tanrıdan almıştır. 'Tir'. Tirgan töreni ise yağmur kutlamaktır.

Resim 9. Tişter

(www.ancientgodsblog.wordpress.com. 27.03.2018)

Ater: Bu tanrının diğ er adı Azer olarak bilinir. Azer aynı zamanda, İran takvimine göre sonbaharın son ayının ismidir ve bu ayın son günü de ‘Yelda Gecesi’ yani ‘En Uzun Gece’ olarak kutlanmaktadır. Zerd ştılıkte ‘Ahura Mazda’nın çocuğudur ve Mitra ile güçlü bağıları vardır. Birlikte ş hların ‘fer’ ini korurlar. Ater, mitolojik tasvirlerde Mitra’nın arabasının arkasında ata binip koşar halde tasvir edilir.

Zerd ştılıkte halk; Ater için ellerinde kutsal Bereş m bitkisi olmasına rağımen kurban kesim ritüeli gerçekleştirir. Her evde kurban için bir sunak bulunur.

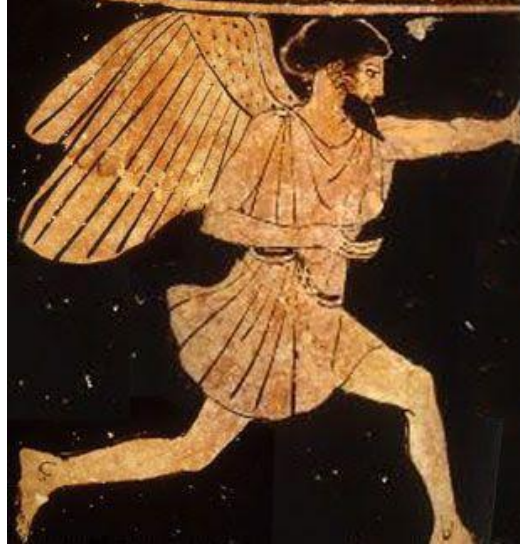
Havm: şifa özelliğı olan bir bitkidir. Bu bitkinin pekmezinin zehirlenmeye karşı gücü vardır. Sağılık ve g   tanrısı olan Havm’ın görevi çocuklara ve tanrının ürünlerine sağılık vermektir. Ş hnameye göre İran’ın ikinci Keyhosru’su Turan’ın padişahı, ikinci Afrasıyab’ı, Havm bitkisinden aldığı g  le yenmiştir.

Resim 10. Havn Bitkisi

(www.ghiasabadi.com.27.03.2018)

Vayn: Rüzgâr tanrısı olan Vayn, asker görünümünde tasvir edilir ve altından keskin silahları vardır. Vayn, aydınlık ve karanlık, dolayısıyla iyilik ve kötülük bölgeleri arasında seyahat halindedir. Bu seyahat sırasında kötü ruhları kovar ve iyi varlıkları himaye eder.

Resim 11. Vayn

([www/theoi.com](http://www.theoi.com). 27.03.2018)

Veresraghne: Savaş meydanında cesaret veren, hücum yaratan karakteri ile devlerin karşısında zafer kazanan tanrıdır. Avesta’da geçtiği üzere;

Güçlü bir rüzgâr,

Altın yeleli beyaz at,

Yük taşıyan dev,

Erkek domuz,

15 yaşında bir genç,

Yüksekte uçan avcı kuş, (bu kuşun mucizevi özellikleri var ve bu nedenden dolayı Şehnamedeki Sımorgh kuşunun hikayesine benzer)

Savaşan keçi ve altından hançeri olan bir adam olarak tasvir edilir.

Resim 12. Veresraghn

(www.cloob.com.27.03.2018)

3.2. Devler ve Kötülükler

Eski İran felsefesinde iki çeşit şerden bahsedilir. İlki, doğrudan insanlara fiziki zarar verirken, ikincisi insanların malına zarar verir.

Genel olarak varlıklarla savaşılabilen bu şer odaklı güçlere “Yato” denir. Dev kelimesinin kökü eski deva kelimesinden gelir, deva kelimesinin kökü ise Latince “Deus” yani yalancı tanrıdır. Şer odağı dışı olduğunda Latince Perika, Farsça Peri ve İngilizcede Feiry olarak adlandırılır.

Periler, geceleri cadı olarak faaliyet gösterirler ve çok farklı formlarda ortaya çıkarlar. Bazen bir fare, bazen kuyruklu yıldız bazen de çok güzel bir kadın olarak insanları aldatıp zarar verme kabiliyetleri mevcuttur. Perilerin genellikle güzelliklerinden bahsedildiğinden, günümüzde de güzel kız çocuklarına Peri ismi konulmaya devam edilmektedir.

En kötü dev Neus, Deus’un dışı ruhudur. Benekli sinek şeklinde olan bu dev, bütün şehirlerin merkezinden gelmektedir. Neus, Deruc (Farsçada “derugh” yalan anlamındadır) isimli kötülük grubunun üyesidir.

Bu devlerin ve cadıların önemli düşmanlarından biri Mitra'dır. Tanrılar ve devlerden sonra sıra Şehname'nin efsane varlıklarına geldiğinde; en önemlilerinden ilki Avesta'da bahsedilen Sein dir. Sein Şehname'de Simurg Kuşu olarak adlandırılır. Bu kuş Sein Ağacının üzerinde yuvalanır ve büyük bir avcı kuştur ve Sasani silsilesinin son dönemlerinde köpek, aslan ve kuş karışımı olarak çizilmiştir. Kanatlarını çırpıtığında tarım tohumlarını gökyüzüne dağıtır ve rüzgâr ile birlikte yeryüzüne yayılır. Şehnameye göre Sein'in uhrevi güçleri bulunmaktadır.

Resim 13. Simurgh

(Namvarnameh. S. 139)

Simurgh, bu tez çalışmasının özet bölümünde tanıtılan Rüstem figürü'nün hikâyesinde önemli bir rol oynamıştır. Simurg ile arasında çok güçlü bir manevi bağ kurulmuştur. Bu bağın sonucunda, Simurg kendi tüylerinden üçünü zor zamanlarında yakarak kendisini çağırması için Zal'a vermiştir. Tüylerden ilki, Zal'ın karısının Rüstem'i doğurmaya çalışması sırasında yakılmıştır çünkü Rüstem bir güç sembolü olarak dünyaya geldiğinde oniki yaşında bir çocuk

büyüklüğündeydi ve normal şekilde doğumu oldukça zor olacaktı. Zal da karısını ve çocuğunu kaybetmemek için ilk tüyü yakar ve Simurgh'dan bu şekilde yardım ister. Bir anda Zal ın yanında beliren Simurgh, günümüzdeki sezeryen yöntemini tarif ederek Rüstem'in dünyaya gelmesini sağlamıştır. Böylece, tıp tarihindeki ilk sezeryen yöntemi bu mitolojik hikâyede tanımlanmış ve uygulanmıştır. Sezeryenin kaynağının Yunan tıbbı olduğu bilinirken, bu savunun doğruluğu tartışılmıştır.

Resim 14. Simurgh

(İran mitolojileri. Serhoş. S. 21)

Bir diğer efsanevi varlık ise, Kar ismindeki balıktır ve bu balık Sein ağacının köklerini korur. Bu varlığın karşısında ise tehlikeli bir kurbağa vardır ki Sein ağacının köklerini yemek peşindedir. Kama Kharpak (beyaz teni, altından boynuzu, üç ayağ, altı gözü ve dokuz çenesi var) isminde başka bir varlık denizin ortasında durur ve Seine yardımcı olmaktadır.

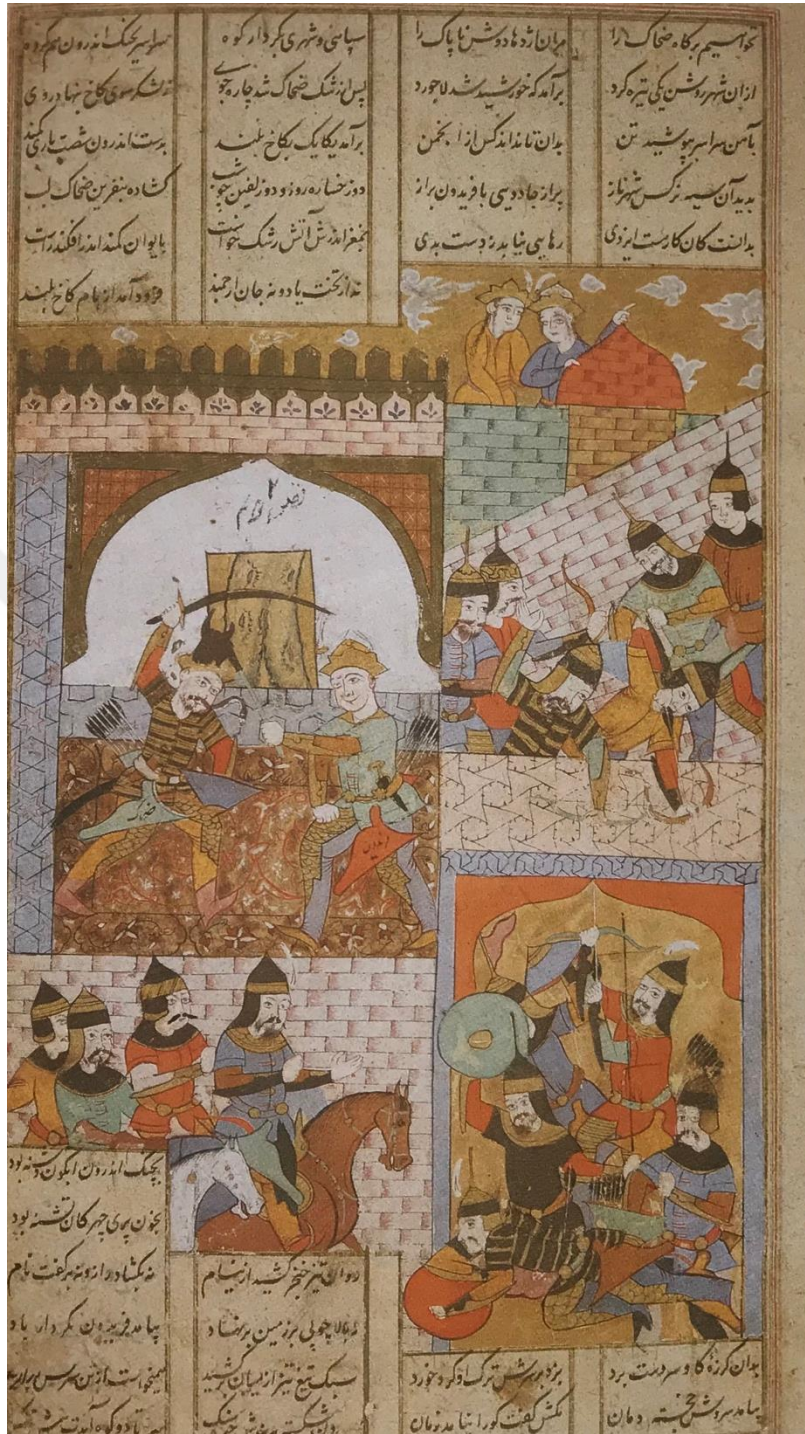
Kama Kharpak'ın yanısıra, Avesta'da bahsedilen Karşaptar kuşu hızlı uçar ve Zerdüşün sözlerini yaymakla görevlidir.

Aşuzest; Avesta'da sözedilen baykuştur. kutsal kelimeler söyleyerek şer odaklı devleri uzaklaştırmaktadır. İslam'da kullanılan Bismillah zikri ile aynı görevi yapmaktadır.

Çamruş; Avesta'da vatan koruma görevini üstlenmiştir. İranlıları korur ve Sein ağacının tohumlarının atılmasına yardım eder. Buna karşılık zarar veren hayvanlar eski İran'da ve Avesta'da Kharfastre olarak adlandırılır. Bu hayvanlar; kaplumbağa, kertenkele, arı, karınca, böcek ve sinek olarak betimlenir. Aslan ve kaplan ailesinden olan kedilerden hazadilmemektedir. için hoşlanılmazdı. Şehname'de ve Avesta'da pehlivanlar devasa yaratıklarla savaşmaktadırlar. Bu yaratıklar genellikle ejderha veya yılan olarak tasvir edilirler. Bunların da en önemlisi Zehak'tır.

Zehak'ın Avesta'da ki adı Ezi Dehak'tır. Üç kafası, altı gözü vardır ve yalancı tanrılar grubundandır. En güçlü yalan ki şeytan onu maddi dünyayı bozması için yarattı.

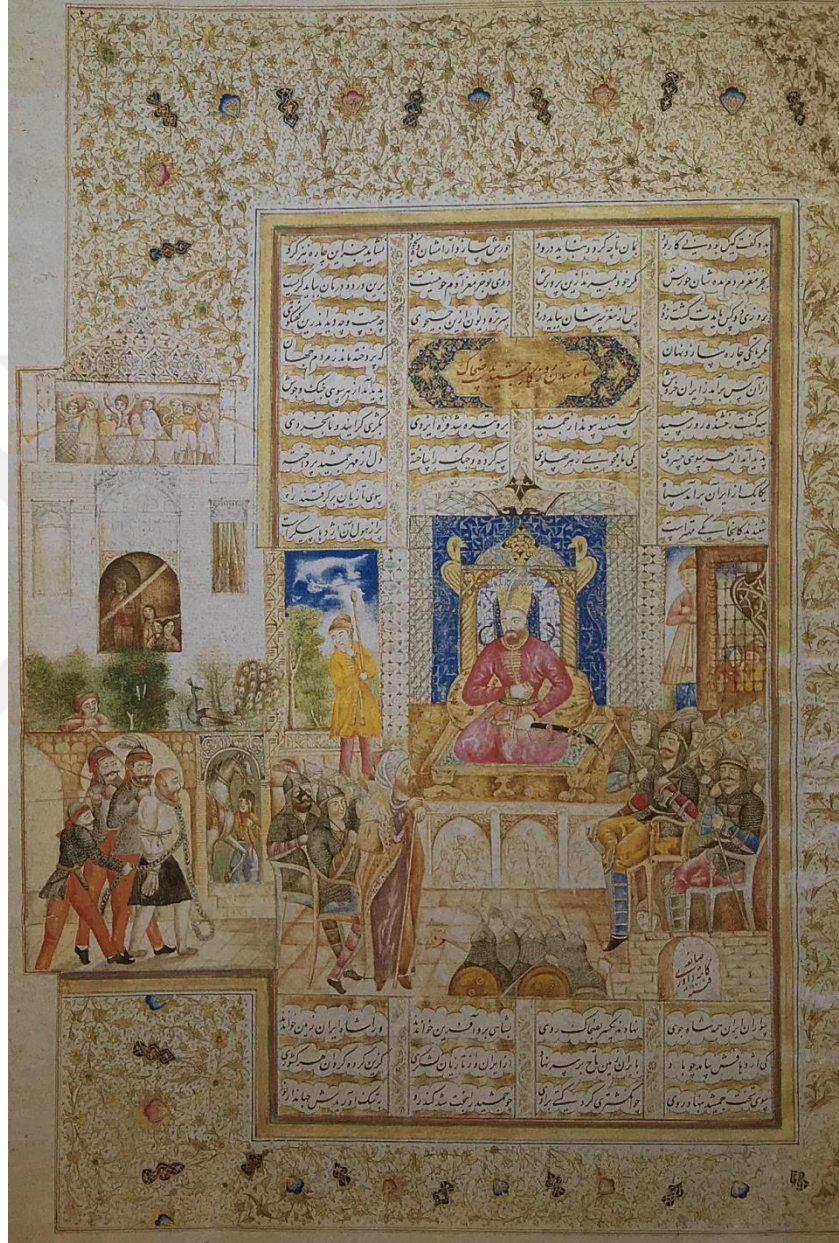
Avesta'da Zehak'ın hikayesinde Tanrı'ya isyan eden Jamşid'ten Fer ayrılır ve Tanrı Ater Fer'i Zehak'ın eline geçmemesi için Ferakhkert Denizine atıp Zehakın elinden kurtarır. Böylelikle Fer'e sahip olmasına izin vermez. Bu mit'e Zehak, Şehnane'de Fireydun olarak adı geçen Seritune'ye yenilir ve esir alınır. Sonrasında kaçmayı başarsa de Kersahpeh tarafından öldürülmüştür.

Resim 15. Freydun ve Zehak'ın savaş sahnesi

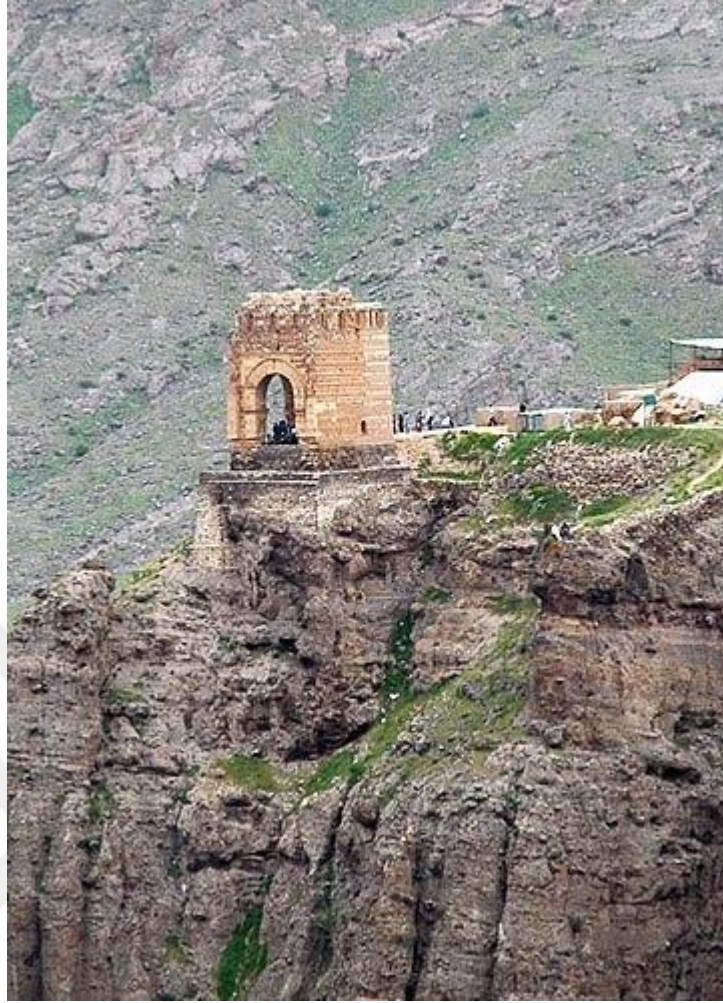
(Namrarnameh. S. 80)

Şehnameye göre Zehak, Tazı bölgesinde yaşayan saygıdeğer bir adamın oğludur. Çok cesur ve masumdur ama iblis tarafından aldatılır ve iblis ile işbirliği yaparak babasını öldürür. İblis, Zehak'ın omzundan öper ve omuzlarından iki yılan çıkar. Zehak'ı rahatsız eden yılanlar sebebi ile Zehak uyumaz hale gelir.

Resim 16. Zehak

(Namvernameh. S. 251)

Resim 17. Zehak Kalesi

(Sanatçı arşivi. Haştrood. İran)

Zehak'ın karşına İblis, hekim kılığında çıkar ve yılanların sakın olması için insanların beyinlerini yemeleri gerektiğini söyler. Böylelikle Zehak, daha uzun yıllar İran'a hükmeder ve iktidarda olduğu süre boyunca İran halkının beynini yılanlara yedirir. Zehak Arap kökenlidir ve Jamşid'in iki kızı Ernevaz ve Şehnaz ile evlenir. Sonunda halkın sabrı taşar ve halk Kave Ahanger liderliğinde ayaklanır.

Kave Ahanger'in 18 tane oğlu Zehak'ın emri ile öldürülmüş ve beyinleri gıda olarak yılanlara yedirilmiştir. Bu isyan sonunda Zehak tahttan indirilir ve Jamşid'in sülalesinden, İran kökenli, Feridun tahta çıkar.

Resim 18. Jamşid'in öldürülmesi

(İran mitolojileri. Serhoş. S. 39)

Avesta'da adı geçen ejderhalardan biri; Eji Serevre, sarı ve yeşil renkte boynuzları vardır, kaynağı ise atlar ve insanlardır.

Diğeri, Kanderb'in ayağının altı altındandır ve Ferakhkert denizinde güç gösterisi yapar. Senavizek ve Kemok de ejderhalardan diğerleridir. Burada dikkat edilmesi gereken, Avesta'da söylenen eski kahramanların neredeyse hepsinin hikayelerinin 2000 yıl sonra Firdevsi'nin Şehnamesin'de tekrarlanıyor olmasıdır. Sıra mitoloji'de bahsi geçen insanlara gelindiğinde;

'Kiyumers daha önce Giyumerten olarak Avesta'da adı geçen Kiyumers'in bu bölümde Şehnamede geçen hikâyesinden bahsedilmektedir. O Pişdadi silsilesinin ilk padişahı olarak tanımlanmaktadır.' (İran Mitolojileri. Bahar. Sayfa 134)

Resim 19. Kiyumers

(İran mitolojileri. Serhoş. S. 34)

Kiyumers doğada yaşar ve bütün varlıklara hükmeder. Kaplan derisinden giyer (kaplan erkeklik ve cesurluk sembolüdür) ve insan varlığının tekamülünün başlangıç sembolüdür. Kiyumers'in hikayesinin trajik yanı ise, en sevdiği oğlunun iblisin eliyle öldürülmesidir. Huşeng (Avesta'da Husengeh), Kiyumers'in torunu ve Siyamek'in (kiyumersin öldürülen oğlu) oğludur.

Huşeng'in padişahlığının en önemli işleri demirin taştan ayırt edilmesi ve tarımın başlamasıdır.

Tahmurus hakkında iki farklı rivayet mevcuttur. Bunlardan ilki 30 yıl diğeri ise 200 yıldan fazla hüküm sürdüğüdür. Huşeng'in oğludur ve savaşlarda genellikle cadı ile iblisi yener. Sonunda devler, Tahmures'e okuma ve yazma öğretme karşılığında ondan af dilerler.

Mitoloji’de bahsedilen Jamşid en önemli ve en büyük mitolojik insanlardan biridir. İsmnin Hintçe karşılığı “Veda Yemesi” ve ölümlerin padişahıdır. Avesta’da Jamşid’den “İyi Çoban” ve “İyi Yeme” olarak söz edilir. İraneum Veace’de (Pehlevi Farsçasında “ İvanoviç” denir)yaşar. Bu bölge eski İran kültürün’de dünyanın merkezidir çok saygı değeridir. Dönemi yaratıcılıklar dönemidir. Askeri rütbelere ve sosyal katmanlar, din adamları sınıfı, köylüler sınıfı, tarım sınıfı ve bunların dışındaki meslek sahipleri bu dönemde sınıflanmıştır.

Günah işleyen devler, su ve toprakla tuğla yapmaya, alçı ile hamamlar ve saraylar yapmaya mecbur edilirler. Fer kavramı, padişahın en önemli sembolüdür bu dönemde söz edilir. Mitolojide Fer, kendi tahtına Jamşid’i oturtuyor ve bugüne Nevruz (21 Mart) denilir. Bahar’ın başlangıcı Nevruz ile başlar. Jamşid’in dönemi 300 yıl sürmüştür ve bu süre çok aydın ve muhteşem bir dönem olarak anılmaktadır . O kendini dünyanın hükümrani olarak görüyor, bu sebepten din adamları ısyana eder ve Fer, bir kuş şeklinde Jamşid’den ayrılır.

Böylelikle karanlık bir dönem başlar ve İblis, Zahak kalıbında İran’a hükmetmeye başlar. Jamşid’in sonu hakkında birkaç rivayet daha vardır.

Örneğin Vandidad’da (Avesta’nın beş bölümün’den biridir ve bölümler Neskler olarak adlandırılmıştır) şu şekilde yazar; ‘Jamşid günah işlemez ve Nuh Hazretleri gibi büyük bir fırtına hamaseti yapar. Sonraları Zerdüş’tün efsanelerinde Jamşid ölümsüz bir insan olarak geçer. Ancak İran’ın avam kültürüne göre o, günah işleyip ölür.

Şehnamede ve Zerdüştilikteki umut arayışı, Zehak’ın kötülüğü yayma amaçlı olduğunu anlamamızı sağlar.

İran halkından her gece iki kişinin beynini yiyerek beslendiği rivayet edilen Zehak, kötülük yoluyla bir ırkın beyninin ve düşüncelerinin yok etmeye çalışmak anlamına gelmektedir.

İyilik ve kötülüğün devriminin özü olan umuda değinerek; Freydu, Kave Ahanger’in 18 inci oğludur. 18 oğlundan 17 sinin beyinleri Zehak’ın yılanlarına

yedirildiğinden son oğluna sıra geldiğinde saraya giderek Zahak'tan oğlunun öldürülmemesini için ricada bulunur ancak bu rica kabul olmaz.

Kave Ahenger çok üzgün haldedir, adaleti sorgular ve isyan ateşini yakar. Bu isyan ateşi ve Zahak'ın kötülüğüne karşı soykırıma maruz kalmış kitleleri galeyana getirir ve iyilik ateşini yakan bu isyanın başına İran'ı 200 yıl iyilik ve güzellikle yöneten Jamşid'in soyundan kalan Freydun seçilir. Artık umut yeşermiştir ve iyilik geri gelecektir.

İran'daki demirci Kave Ahenger'in deri önlükle bayrak açmasına benzer. Bu bayrak Arapların İran'ı ele geçirmelerine kadar süregelen her iktidar döneminde ilave semboller ile zenginleşir.

Resim 20. Kave'nin Bayrağı

(www.beytoote.com 27.03.2018)

3.3. İran-Turan İlişkisi

Freydun'un üç oğlu Selim, Tur ve İrec o dönemki uçsuz bucaksız İran topraklarının sahipleridir. Batı kısmı Selim'e, iç ve orta kısımları Turan'a ve en eski İran toprakları olan Madların göçtüğü dönemlerden kalan topraklar ise İrec'e paylaştırılmıştır.

İyilik ve güvenin temsili İrec, zaman içinde kardeşlerinin rekabet ve kıskançlığına maruz kalır. Bahsettiğimiz eski İran bölgenin hâkimi; İrec, Tur ve Selim tarafından öldürülmesi sebebi ile kötülük tekrar geri gelmiştir. Bugün Türklerle eşleştirilen Turan, aslında Freydun'un kötülüğü seçen oğullarından Tur'un hâkim olduğu bölgenin adıdır ve Turan terimi, Türklerden değil, Tur'dan gelir. Asırlar sonra Türkler Turan bölgesine yerleştiği için Turan Türk ırkıyla özdeşleştirilmiştir.

Bu dönemde yayılan iyilik-kötülük-umut, umut-iyilik-kötülük denklemi günümüze kadar tüm coğrafyalara zamansal olarak hâkim olur.

Şehname'de devler Turan bölgesinden çıkan mitolojik kahramanlar olmakla birlikte, kötüyü ve korkuyu temsil ederler.

İran çağdaş sanatçıların eserlerine bakıldığında, Şehname'den beslenen pek çok sanatçı sayılabilir. Örneğin; Ali Nedaei (1957-.... Abadan. İran), Arabali Sherveh (1939 – 2011. Kordestan. İran), Ane Mohammad Tatarı (1956-... Gonbadeh Kavoos. İran), Hanibal Alkhas (1930 – 2010. Kermanshah. İran), Niloofar Ghaderinejad (1957-... Tahran.iran), Reza Hedayat (1966-... Kordestan. İran)

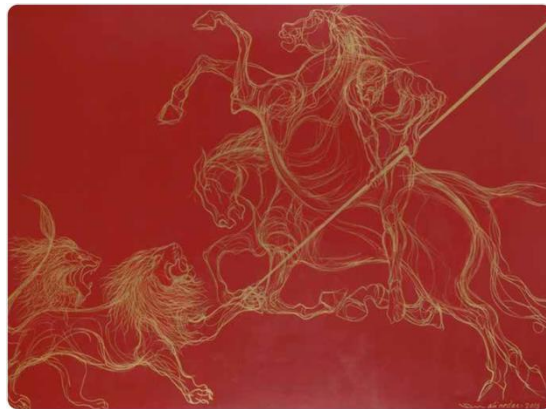
Yukarı'da bahsedilen sanatçıların eserleri :

Resim 21. Ali Nedaei. İsimsiz. Tuval Üzerine Acrylic.

290 cm . 200 cm. 2017

(www.arthibition.net)

Resim 22. Ali Nedaei. İsimsiz. Tuval Üzerine Acrylic.

166 cm . 218 cm. 2016

(www.arthibition.net)

Resim 23. Aneh Mohammad Tatari. İsimli. Tuval üzerine karışık teknik.

40 cm. 60 cm .

([www/artious.net](http://www.artious.net).20.03.2018)

Resim 24. Arabali Sherve. İsimli. Ahşap Üzerine Yağlı boya.

82 cm . 53 cm

([www/artious.net](http://www.artious.net).20.03.2018)

Resim 25. Aneh Mohammad Tatari. Shaylan. Heykel. Karışık Teknik.

118 cm . 170 cm. 2006

([www/artnet.com](http://www.artnet.com). 20.03.2018)

Resim 26. Hanibal alkhas. The great queen. Offset litho.

10.5 cm. 8 cm.

(www.squareigallery.com. 20.03.2018)

Resim 27. Niloofer Gaderinejad. İsimsiz.Tuval Üzerine Karışık Teknik.

280 cm . 120 cm. 2011

([www/artsa.net](http://www.artsa.net).20.03.2018)

Resim 28. Reza Hedayat. İsimsiz. Tuval Üzerine Acrylic.

130 cm. 120 cm. 2015

([www/shiringallery.com](http://www.shiringallery.com).20.03.2018)

BÖLÜM 4. PROF. ERGİN İNAN'IN ANLATIMIYLA BANU ANKA RESİMLERİNDE ÖYKÜNMELE

Bugünkü İran Coğrafyası büyük bir kültür hazinesini beraberinde taşımaktadır. Geçmişin din, felsefe, edebiyat ve resmin yanında mitolojik kültürlerini de beraberinde barındırmıştır. Bugünkü Çağdaş İran Resim Sanatı da dışarıdan izlediğim kadarıyla geçmiş değerlerin üzerine kurulmuş ve günümüzde uluslararası Çağdaş Sanat içerisinde yerini bulmuştur.

Genç sanatçımız Banu Anka, İran'da doğup İran Kültürü içerisinde yetişmiş ve akademik eğitim almıştır. Türkiye'ye göç ederek Türk kimliği almış, eğitimini ve yaşamını İstanbul'da sürdürmüş ve de sürdürmektedir.

Onun resimlerini ilk gördüğümde bende iyi ve köklü, akademik bir eğitim aldığı izlenimi bırakmıştı. Daha sonra onun yüksek lisans danışmanlığı sırasında İstanbul Sanat etkinliklerinde, sergi ve fuarlarda izledim. Onun resimleri kılı kırk yaran, detaycı üslubu ile bana bugün resim sanat dünyamızda yok olmaya başlayan duyarlılık, incelik gibi değerlerin tekrar kazanıldığını gördüm.

Sürrealizm, Fantastik Realizm gibi akımlarda konular hayal gücü, rüya ve mitolojik anlatımlar Banu Anka'nın resimlerinde tekrar yer aldığı görülmektedir.

Tez aşaması sırasında seçtiği Firdevsi Şehnamesi konusuyla İran geçmiş kültüründen önemli bir eseri bugüne ışık tutmak amacı ile kritik eder. Şehnameyi konu alarak yaptığı son dönem resimlerinde geleneksel konularda yola çıkıp günümüz resim anlayışı içinde kritik etmektedir. Şehneme minyatürlerinde görülen konu, yazı (kaligrafi), renk, çizgi anlatımını modern bir anlatımla resimlerine taşımakta ve kendi resim üslubunu oluşturmaktadır.

Doğunun büyük kültür hazinelerine sahip İran coğrafyası bugünkü modern sanat anlayışı içinde önemsendiğinde sanata yansıtılacak oluşumların var olduğunu görmek Modern Sanat adına çeşitliliktir.

Banu Anka, seçtiği kaynak ve oluşturduğu resim anlayışı içinde kendi kişisel sanatını yücelterek ileride önemli eserler bırakacağını ümit etmekteyim. Şimdiden onu kendi geleceği adına kutluyorum.

4.1. RESİM LİSTESİ

Resim 29. Fer. Tuval Üzerine Karışık Teknik, 120 cm x 85 cm. 2017

Resim 31. Tuval Üzerine Karışık Teknik, 160 cm x100 cm. KERBERUS. 2016

Resim 33. Tuval Üzerine Karışık Teknik. 180 cm x120 cm. KİMSİN. 2016

BÖLÜM 5. SONUÇ

İran Turan ilişkisindeki mitolojik tanrıların efsanevi kitabı Şehnameye konu olan; iyilik ve kötülük, sadece bu coğrafyanın değil tüm insanlık tarihin’de süreçlerinde döngüsel olarak varlığını sürdürmektedir.

Birinin iyisi daima diğerinin kötüsü olma olasılığını barındırır. Dünya kötü devlere karşı baş etme kudreti olan kahramanlara gebedir. Bu umut, ışığının yandığı söylenebilir. Freydun’un kötülüğü seçen oğullarından Turan’ın hâkim olduğu bölgeye asırlar sonra Türkler’in yerleşmesi ile coğrafyanın adının Türkler’le anılması ve bağlantılı halde olması da konumuza ışık tutmaktadır. Çünkü, coğrafya ve kültürler arasındaki etkileşim kaçınılmazdır.

Ancak iyilik ve kötülük ulus ülke ve coğrafyaların değil insanın özüne de hayırdır ve her zaman yeni mitler üretme kabiliyetini içinde barındırır.

KAYNAKLAR

- Bahar, M. (1994). *İran Mitolojilerinde Bir Araştırma*. Agah Yayınevi. Tahran. İran
- Burn, Y. (2001). *Yunan Mitolojileri*. Farsça çev: Abbas Mohbir. Merkez Yayınevi. Tahran. İran
- Mehrabadi, M. *Şehname'nin Yorumu*. Rüzgar Yayınevi. Tahran. İran
- Namvername. (1991). Tahran Modern Sanat Müzesi Yayınları. Tahran. İran
- Serhoş, V. (1994). *İran Mitolojileri*. Merkez Yayınevi. Tahran. İran
- Settari, C. (2006). *İran Mitolojileri*. Merkez Yayınevi. Tahran. İran
- [www/persiandej.ir](http://www.persiandej.ir)
- [www/appliedjung.com](http://www.appliedjung.com)
- [www/ancientgodsblog.wordpress.com](http://www.ancientgodsblog.wordpress.com)
- [www/ghiasabadi.com](http://www.ghiasabadi.com)
- [www/theoi.com](http://www.theoi.com)
- [www/cloob.com](http://www.cloob.com)
- www.beytoote.com
- [www/arthibition.net](http://www.arthibition.net)
- [www/artious.net](http://www.artious.net)
- [www/artnet.com](http://www.artnet.com)
- [www/squareigallery.com](http://www.squareigallery.com)
- [www/artsa.net](http://www.artsa.net)
- [www/shiringallery.com](http://www.shiringallery.com)

EK A: ÖZGEÇMİŞ

Banu Anka, 1982 yılında İran’da doğdu.

1999 - Lise eğitimini matematik bölümünde bitirdi

2001 - Ticari Yönetim bölümünü kazandı

2004 – Tahran Güzel Sanatlar & Resim Bölümüne Giriş

2009 – Tahran Güzel Sanatlar Okulundan Tezli Mezuniyet

2009 – Tahran Güzel Sanatlar Galerisi / Karma Resim Sergisi

2011 – Tehran Barg Art Gallery / Karma Resim Sergisi

2011 – Tehran Saba Expo

2011 – Pekin Expo

2012 – Tehran Aria Art Gallery / Karma Resim Sergisi

2013 – Tehran Fervehre Art Gallery / Kişisel Resim Sergisi

2014 – İstanbul Gürcü Sanat Evi / Karma Resim Sergisi

2014 – Tehran Elahe Art Gallery / Kişisel Resim Sergisi

2014 – İstanbul Yeditepe Üniversitesi Resim Bölümü Yüksek Lisans Programına Giriş

2015 – Toronto ACS Akademisi ‘Resim ve Sanat Tarihi’ Konulu Eğitimi

2015 – Tahran Barış Festivali Ödülü

2016 – İstanbul Contemporary 2016 Baraz Sanat Galerisi Sanatçı Katılımı